

97

ΛΟΤΗ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ - ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ (1889-1980)
Μιά Σερραία άφοσιωμένη στό καθήκον

Τό Σεπτέμβρη του 1913, μιά μικρόσωμη νεαρή Σερραία, έγκατεστημένη στην Άθήνα, λάβαινε μιά καλλιγραφημένη εύχαριστήρια έπιστολή από τό Διευθυντή του Ζ' Στρατιωτικού Νοσοκομείου Άρσακειού. Έλεγε:

Πρός την Δεσποινίδα Έλίζαν Πέτροβιτς, Ένταϋθα

Η Διεύθυνσις του Νοσοκομείου επί τη άποχωρήσει Ύμων δράττεται της εύκαιρίας, όπως έκφράση δι' έμου τάς τε έαυτής ως και των έν αύτῷ νοσηλευομένων τραυματιῶν του ένδόξου πολέμου άπείρους εύχαριστίας και ύποχρεώσεις διά την μετ' ιδιάζοντος ζήλου και είλικρινούς άφοσιώσεως περίθαλψιν αυτών, παρακαλεί δ' όπως εύαρεστουμένη δεχθίτε την διαβεβαίωσιν της έξαιρέτου προς Ύμιας ύπολήψεως.

*Έν Άθήναις τη 4η Σεπτεμβρίου 1913
Ο Διευθυντής*

Έκείνη τή χρονιά ή Έλισάβετ είχε κλείσει τά 24. Ήταν πρωτότοκη κόρη του Ιωάννη Θ. Πέτροβιτς (1841-1917) και της Άθηναίδος, τό γένος Θεοδωρίδου, έγγονή του Θεοδοσίου - Νατάλη Πέτροβιτς (1800 - 1873) και της Έλισάβετ, τό γένος Χρηστομάνου (1812 - 1885)¹. Γεννημένη στίς Σέρρες την άνοιξη του 1889, στίς 23 Μαρτίου, είχε ήδη τελειώσει τό Άρσάκειο των Άθηνών και τό Διδασκαλείο (διπλώματα νηπιαγωγού, σωματικής άγωγής, χειροτεχνίας και πυρογραφίας), όταν, σέ ήλικία που άλλες κοπέλες έραβαν και κεντούσαν τά προικιά τους, εκείνη έτρεξε από τίς πρώτες νά προσφέρει ύπηρεσίες ως έθελόντρια άδελφή, μέ την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων. «Πρώτα τό καθήκον», είχε μάθει από την οικογένειά της. Και τό δικό της πρώτιστο καθήκον ένιωθε πως δέν ήταν «ή διά του γάμου άποκατάστασις». Ήταν ή συμβολή στον έθνικό άγώνα και ή ανακούφιση των πληγωμένων του 1912-13.

Σέ τοϋτο, λοιπόν, τό έργο άφοσιώθηκε «μετ' ιδιάζοντος ζήλου και είλικρινούς άφοσιώσεως», όπως χαρακτηριστικά έγραφε ο Διευθυντής του Νοσοκομείου. Κι ήταν τόση ή συμβολή της, πραγματικά, ώστε στίς

1. Βλ. Τριάντ. Δ. Θεοδωρίδου, Συμβολή εις τό Άνατολικομακεδονικόν Άρχοντολόγιον. Σερραϊκά Χρονικά Ε' (1969 - 70), σελ. 265 - 269.

Επισημοποιήθη εν Λεωκωσία
Επισημοποιήθη εν Λεωκωσία
Επισημοποιήθη εν Λεωκωσία

Πιστοποιητιὸν Γάμου.

Ὁ κ. Ἰωάννης Πέτροβιτς μάθριμος ἐκ τῆς πόλεως Λεωκωσίων
χριστιανὸς δὲ ὀρθόδοξος ἐξ ὁμοθυμαδόν, ἐν μνημόνῳ ἐκ 11
Μαΐου τοῦ ἔτους 1886 ἐκτὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει Λεωκωσίων
χρισθιανὴν ὀρθόδοξον διανοστήν Ἀθηναΐδα Ἐμμανου-
ῆ Θεοδορίδου, θυγατέρος τοῦ μητροπολίτου τοῦ γάμου ὑπὸ
τοῦ ἐφημερίου ἐκ τῆς πόλεως κατὰ τοὺς νόμους ὀρθόδοξου
Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐκ τῆς ἱεραῆ ἐκκλησίας ἐκ τῆς Ἀγι-
ων Ἀποστόλων ἀνώγειον ἐκτὸς καὶ διὰ γραμμῶν
παρὰ τῶν καὶ μαρτύρων.

Ἐν Λεωκωσίᾳ ἐκ 13 Ἰανουαρίου 1891.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἰερουσαλὴμ
Ἰωάννης Αἰδακάκης -
Ἡ παρὰ τῶν καὶ μαρτύρων Κ. Ζαχάρου

Οἱ μάρτυρες

- Ἡ ἀρχιεπίσκοπος Ἰερουσαλὴμ
- Ἡ ἀρχιεπίσκοπος Ἰερουσαλὴμ

25 Μαρτίου 1914 ἤρθε καί ἐπισημότερη ἀναγνώριση: τό Ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν τῆς ἀπένευμε μετάλλιο «*διά τὰς ὑπηρεσίας ἅς προσήνεγκε κατά τήν ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας*». Τό δίπλωμα πού συνόδευε τό μετάλλιο ἔφερε τήν ὑπογραφή ἐνός ἀνθρώπου πού ἔμελλε νά σφραγίσαι τή νεότερη Ἑλληνική Ἱστορία: ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Ὑπουργός τῶν Στρατιωτικῶν.

Δυσκολευόταν κανεῖς νά πιστέψει ὅτι κρυβόταν τόση δύναμη καί τόση ἀντοχή στή μικροκαμωμένη Ἐλισάβετ. Ἡ πορεία της, ὡστόσο, ἤ σταδιοδρομία καί ἡ διαρκῆ παρουσία της στίς δύσκολες στιγμές τῆς Πατρίδας αὐτό ἀκριβῶς ἀπέδειξαν. Παρά τό μέτριο ἀνάστημά της, εἶχε δύναμη ἐπιβολῆς. Ἡ σοβαρή της φυσιογνωμία ἐνέπνεε ἐμπιστοσύνη. Τό βλέμμα της φανέρωνε «γρήγορον νοῦν», θέληση σιδερένια καί ἀποφασιστικότη-
τα σπάνια.

Ἀμέσως μετά τήν ὀλοκλήρωση τῆς προσφοράς της στό Ζ' Στρατιωτικό Νοσοκομεῖο, στίς 3.10.1913 προσλαμβάνεται ὡς διδασκάλισσα γυμναστικῆς ἀπό τή Φιλεκπαιδευτική Ἐταιρία. Στή θέση αὐτή παραμένει ὡς τίς 18.12.1916. Τό 1917 καί τό 1918 εἶναι καί πάλι χρόνια ἐθνικῆς ἀντάρας— τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Καί ἡ Ἐλισάβετ δέ λησμονεῖ τό καθῆκον της. Οἱ συνομήλικές της εἶχαν ἀρχίσει κιόλας ν' ἀποκτοῦν παιδιά. Ἐκεῖνη ὁμως ἐνιωθε πῶς κύριο μέλημά της ἦταν νά ὑπηρετήσαι τήν Πατρίδα, ν' ἀπαλύνει τόν ἀνθρώπινο πόνο.

Στίς 7.10.1919 ἐπιστρέφει στή Φιλεκπαιδευτική Ἐταιρία καί παραμένει μέχρι 14.12.1922 ὡς Ἐπιμελήτρια. Ἀμέσως ἔπειτα, στίς 18.12.1922, προσλαμβάνεται ἀπό τήν Ἐμπορική Σχολή (θηλέων), πρῶτα ὡς διδασκά-
λισσα καί ὕστερα ὡς καθηγήτρια γυμναστικῆς.

Ἐχει βαθιά πεποίθηση ὅτι οἱ Ἑλληνίδες τοῦ 20οῦ αἰῶνα πρέπει, πέρα ἀπό γνώσεις, νά ἔχουν καί δυνατό, εὐκίνητο καί γυμνασμένο σῶμα. Νά ἀντέχουν στίς δοκιμασίες πού ποτέ δέν ἔλειπαν καί δέ θά ἔλειπαν ἀπό τή βασανισμένη χώρα τους. Νά μποροῦν νά στέκονται γενναῖα καί ισότιμα δίπλα στόν Ἕλληνα. Χωρίς φεμινιστικούς λαρυγγισμούς, ἀτσάλωνει τά κορμιά τῶν κορισιῶν — καί μάλιστα ἐκείνων πού προορίζονταν ὄχι γιά τήν προστατευμένη ζωή τῶν τότε εὐπόρων γυναικῶν, ἀλλά γιά τή σκληρή βιοπάλη. Τά γυμνάζει καί τά ἐμψυχώνει. Τά διδάσκει μέ τό παράδειγμά της ὅτι ἡ ἐπαγγελματική ἀπασχόληση εἶναι ἀπαραίτητη γιά τήν ὀλοκλήρωση τῆς γυναικειᾶς προσωπικότητος. Ἀρχοντοπούλα ἡ ἴδια, χωρίς οικονομικό πρόβλημα, προτίμησε ν' ἀσκήσει ἕνα ἐπάγγελμα κι ὄχι νά βουλιάξει στίς συνηθισμένες, δευτερεύουσες καί πολλές φορές ἀνούσιες ἀσχολίες τῶν γυναικῶν τῆς τάξης καί τῆς ἐποχῆς της.

Ἐμεινε στήν Ἐμπορική Σχολή ὡς τό Νοέμβρη τοῦ 1937. Εἶχε κλείσει πιά τά 48 καί λογιζόταν μεγάλη γιά γυμνάστρια. Ὁ νόμος προέβλεπε ἀποχώρηση ἀπό τά 45. Ἔτσι, σέ ἡλικία πού οἱ γυναῖκες τῆς ἐποχῆς της

Η οικογένεια Ιωάννου (Νούσκα) Θ. Πέτροβιτς. Από άριστερά: ή μικρή κόρη Καλλιόπη, ή μητέρα, ή μεγάλη κόρη Έλισάβετ και ό πατέρας.
Φωτογραφία Μαρτίου 1890.

πάντρευαν παιδιά καί λαχταροῦσαν ἐγγόνια, ἡ Ἐλισάβετ συνταξιοδοτεῖται ἀπό τό Δημόσιο «λόγῳ ὀρίου ἡλικίας» καί τῆς χορηγεῖται «Δίπλωμα Ἀπονομῆς Πολιτικῆς Συντάξεως»².

Τό σκληραγωγημένο κορμί της, ὡστόσο, ἡ ἀτσάλινη θέλησή της καί ἡ βαθιά συναίσθηση τοῦ καθήκοντος τήν ὠθοῦν σέ καινούργια δράση, σέ ἄλλους ἀγῶνες. Ἄν οἱ συνομήλικές της περίμεναν ἐγγόνια, ἐκείνη τήν περίμεναν τά ὄρφανά τοῦ Ἀσύλου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα. Στίς 5.6.1938, μέ τό ἔγγραφο ἀριθ. 2913 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος τήν καλεῖ σέ νέο λειτούργημα:

Πρός τήν Ἀξιότιμον Δεσποινίδα Λίζαν Πέτροβιτς

Τό Ἄσυλον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἰδρυθέν ὑπό τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν κατά τό ἔτος 1924 καί στεγάζον σήμερον περί τά 230 ὄρφανά καί ἄπορα κοράσια, τά πλείστα τῶν ὁποίων εἶναι θύματα τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς, ἀπετελέσθη ἀρχικῶς ἀπό τό ἐν Ἀμπελοκήποις τῶν Ἀθηνῶν Δημοτικόν Σχολεῖον, ἀκολουθῶν δέ κατά τό 1929 ἐπεξέτεινε τήν εὐεργετικήν αὐτοῦ δράσιν διά τῆς ἰδρύσεως πλήρους Δημοτικοῦ Σχολείου καί μιᾶς Οἰκοκυρικῆς καί Ἐπαγγελματικῆς Σχολῆς ἐν Νέᾳ Σμύρῃ.

Ἐπιθυμοῦντες ὅπως ἐνισχύσωμεν τό ἄριστα λειτουργοῦν ἐκπαιδευτικόν καί φιλανθρωπικόν τοῦτο Ἰδρυμα, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ὅπως ἀποτελέσητε τακτικόν μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ καί διά τῆς ὑμετέρας δραστηριότητος συντελέσητε εἰς τήν προαγωγήν αὐτοῦ καί τήν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου ἱεροῦ καί κοινωφελοῦς σκοποῦ.

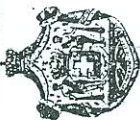
Ἐπικαλούμενοι δ' ἐφ' ὑμᾶς τήν εὐλογίαν τοῦ Κυρίου

*Διατελοῦμεν διάπυρος πρός Θεόν εὐχέτης
† Ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος*

Οἱ συμφορές τοῦ τόπου μας, ὅμως, ἔμελε νά πληθυνθοῦν. Πέρα ἀπό τά ὄρφανά τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, σύντομα θά εἶχαν ἀνάγκη περίθαλψης καί τά παλικάρια πού κλήθηκαν νά ὑπερασπιστοῦν τήν Πατρίδα στά βουνά τῆς Ἀλβανίας. Ἡ Ἐλισάβετ πατάει πιά τά πενήντα, εἶναι ὅμως ἀπό τίς πρῶτες πού κατατάσσονται ὡς Ἐθελόντριες Ἀδελφές τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἡ δράση της στή διάρκεια τῶν μαχῶν εἶναι ἀξιοθαύμαστη. Τό θάρρος καί ἡ ἀντοχή της, παράδειγμα γιά τίς νεότερες. Κι ὅταν τό Ἔθνος γονατίζει ἀπό τήν ἀνανδρῆ ἐπίθεση τῶν Ναζί, ἐκείνη συνεχίζει τόν ἀγῶνα γιά τή σωτηρία, τούτη τή φορά, τῶν πεινασμένων παιδιῶν τῆς Κατοχῆς. Στά συσσίτια πού ὀργανώνονται,

2. Τήν ἀπόφαση αὐτή ἔλαβε τό Ἐλεγκτικό Συνέδριον, Τμήμα Β, στίς 12.3.38, ὅπως ἀναφέρεται στό ἔγγραφο τοῦ ἀριθ. 2235, ὅπου καταγράφονται λεπτομερῶς τά ἔτη, οἱ βαθμοί κλπ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΣΤΙΚΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΜΕΤΑΛΛΙΩΝ

ΔΙΑΤΑΓΗ, ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Απονομήται εν Χερσία Λότης Πέτροβιτς

αναγνωστικῶν μεταλλίων διὰ τὰς υπηρεσίας αὐτοῦ προσήκουσας μετὰ τὴν ἐπισημαστικὰν ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς Βασιλείας

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 ᾠγουστίου 1914

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Μητρικαίου

Ο ΕΠΙΔΟΥΚ

Τό Δίπλωμα Ἀπονομῆς Μεταλλίου, με τὴν ὑπογραφή του Ἐλευθερίου Βενιζέλου (Ἀρχεῖο Μάνου Ν. Πέτροβιτς).

ἀναλαμβάνει καθήκοντα προϊσταμένης, πρώτα σέ Έστίες πού δημιουργεί ό ΕΕΣ μέ τό Τμήμα του «Τό πιάτο του μαθητού» και αργότερα σέ Κέντρα διανομής γάλακτος του Πατριωτικού Ίδρύματος Κοινωνικής Προνοίας και Αντιλήψεως (ΠΙΚΠΑ).

Τά παιδιά, όσο στάθηκε δυνατό, σώζονται. Και οι Ναζί, έπειτα από τέσσερα χρόνια μαρτυρικά για την Έλλάδα, φεύγουν νικημένοι. Ξοχεται τότε ή ώρα να θυμηθεί ή Πατρίδα όσους πρόσφεραν μέ αυταπάρηση στον άγώνα, όσους πάλεψαν άφοσιωμένοι πάντοτε στό καθήκον. Άνάμεσα τους και ή Έλισάβετ Πέτροβιτς.

Στίς 26.10.44 ό Έλληνικός Έρυθρός Σταυρός της στέλνει ευχαριστήρια έπιστολή (αριθ. 7114), της ανακοινώνει ότι προάγεται λόγω των υπηρεσιών της κατά τή διάρκεια του Έθνικού Άγώνος και καταλήγει: «*Επομένως δύνασθε να φέρετε επί της στολής σας τό ένσημον της σχετικής διακρίσεως*».

Τήν 1.11.45 τό ΠΙΚΠΑ της γράφει:

Πρός τήν Κυρίαν Πέτροβιτς Έλίζαν

Κέντρον Διανομής Γάλακτος 81, Ένταϋθα

Έπί τή ευκαιρία της άποχωρήσεώς σας εκ της έθελοντικής υπηρεσίας εις τά Κέντρα Διανομής Γάλακτος, έχομεν τήν τιμήν να σάς εκφράσωμεν τās θερμοτάτας μας ευχαριστίας διά τόν ζήλον και τήν προθυμίαν μέ τήν όποιαν εξετελέσατε τό τόσο δύσκολον έργον σας.

Γνωρίζομεν όλους τούς κόπους εις τούς όποιους υπεβλήθητε κατά τό μακρόν διάστημα της υπηρεσίας σας, τās θυσίας, τās δυσκολίας πού είχατε να υπερνικήσετε και τήν αυταπάρησιν τήν όποιαν έδειξατε. Άφ' έτέρου όμως σάς μένει ή ικανοποίησις ότι χάρις σίας προσπαθείας σας, τά Έλληνόπουλα είχαν άνελλιπώς τό γάλα τους και επανεύρον τήν υγείαν και τήν δροσιά πού παρ' όλίγον για πάντα θά έχαναν.

Ό Πρόεδρος

Θ. Παπαδημητρίου

Τόν Όκτώβρη του 1948, τό Ύπουργείο Στρατιωτικών της άπονέμει Άναμνηστικό Μετάλλιο του Πολέμου 1940-41. Ειδικότερα δέ, για τήν προσφορά της στό 11ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο κατά τή διάρκεια του πολέμου, ό ΕΕΣ της άπονέμει, τόν Ιούνιο του 1949, Δίπλωμα μέ Μετάλλιο και Δάφνη Άργυρά.

Οι έπίσημες ευχαριστίες και οι διακρίσεις δέν κλονίζουν, βέβαια, τή σεμνότητα της Έλισάβετ. Ό τόπος γνωρίζει νέες περιπέτειες μετά τήν άπελευθέρωση από τούς Γερμανούς. Κι εκείνη έξακολουθεί ακούραστα να εργάζεται για τή σωτηρία των τραυματιών, των παλικαριών πού μοίρα άποτρόπαιη τούς έλαχε να πληγωθούν σέ πόλεμο άδελφοκτόνο. Έτσι,

Μέ τούς τραυματίες σέ Στρατιωτικό Νοσοκομείο. Η Έλισάβετ Πέτροβιτς διακρίνεται στήν πίσω σειρά, δεύτερη από δεξιά, μέ τή σκούρα στολή.

Διανομή γάλακτος στίς 23.9.43. Η Έλισάβετ Πέτροβιτς στήν πίσω σειρά, στό κέντρο, μέ τό σκούρο κάλυμμα κεφαλής.

στὶς 24.12.45, ὁ ΕΕΣ/Τμῆμα Ἐπαρχιῶν, στὴν ἐπιστολὴ τοῦ ἀριθ. 4358, τῆς γράφει:

Κυρίαν Ἐλίξαν Πέτροβιτς
 Προϊσταμένην Ἐθελοντὴν Ἀδελφὴν ΕΕΣ
 ὁδὸς Οἰκονόμου 23 - Ἐνταῦθα
 Ἐρίτιμος Κυρία,

Ὁ Ἑλληνικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωση νὰ σᾶς ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας τοῦ διὰ τὴν πολὺτιμον ἐργασίαν σας ὡς Προϊσταμένης τοῦ Νοσοκομείου ΓΑΒΑΛΟΥΣ κατὰ τὸ διάστημα 3.9.45-2.12.45.

Εὐελπιστοῦντες ὅτι θὰ συνεχίσητε προσφέρουσα τὰς ὑπηρεσίας σας, παρακαλοῦμεν ὅπως ἀποδεχθῆτε τὴν ἐκφρασὴν τῆς διακεκομμένης ὑπολήψεως μεθ' ἧς διατελοῦμεν.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
 Κων. Ἀγαπητὸς

Ὁ Πρόεδρος
 Ἀθ. Φίλων

Στὶς 5.10.48 τῆς κοινοποιεῖται ἡ εὐχαριστήρια ἐγκύκλιος τῆς Γενικῆς Διεύθυνσης τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν (Δ4/Δσις Ἀναπήρων/Υ1ον) ἀριθ. Φ. 15006/0875, πρὸς τίς Ἀδελφές τοῦ ΕΕΣ, ὅπου μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρεται:

«Μέ τὴν Ἑλλάδα κλεισμένην εἰς τὰς ψυχὰς σας, περιβληθεῖσαι τὴν τετιμημένην στολὴν τῆς ἀδελφῆς Νοσοκόμου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς εἰσόδου τῆς χώρας μας εἰς τὴν συνεχιζομένην Ἐθνικὴν Περιπέτειαν, ἐσπεύσατε πλησίον τῶν πληγωμένων ἡρώων μας, ἀνακουφίζουσαι μέ τὴν στοργὴν σας καὶ τὰς περιποιήσεις σας τὸν πόνον τῶν δημιουργῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἡ Πατρίς σᾶς εὐγνωμονεῖ».

Τέλος, στὶς 24.8.49 τῆς ἀπονέμεται τὸ Χαλκοῦν Μετάλλιον τοῦ ΕΕΣ «διὰ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας της σὶ τὸ 430 Στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον Ἐθελοντῶν Ἀδελφῶν».

Τὴν ἐπομένη δεκαετία — τὴ δεκαετία τοῦ '50 — ἡ αἵματοχυσία ἔχει σταματήσει. Ἡ προσφορὰ, ὅμως, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐλισάβετ γιὰ τὰ κοινὰ συνεχίζεται. Ἐργάζεται γιὰ τὸν ΕΕΣ ὅποτε χρειαστεῖ. Συμμετέχει σὲ ἐράνους. Παράλληλα, ἀγκαλιάζει μέ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὴν ἰδέα γιὰ τὴν ἴδρυση τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρίας Σερρών - Μελενίκου.

Τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1958 ὁ ΕΕΣ τῆς ἀπονέμει δίπλωμα «διὰ τὴν πολυτίμον αὐτῆς συμβολὴν κατὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ διενέργειαν τοῦ Πανελληνίου Ἐράνου». Τὸ Νοέμβρη τοῦ 1960 τῆς ἀπονέμει Χαλκοῦν

Η Έλισάβετ Πέτροβιτς με τη στολή της έθελόντριας του ΕΕΣ, τό 1951.

Μετάλλιο, γιά τή συμμετοχή της στόν ἔρανο καί τῆς χρονιάς ἐκεῖνης. Καί στίς 24.3.64 τῆς ἀπονέμει Ἀργυροῦν Μετάλλιο «διά τάς μακράς καί ἐξαιρετοῦς ὑπηρεσίας της πρός αὐτόν».

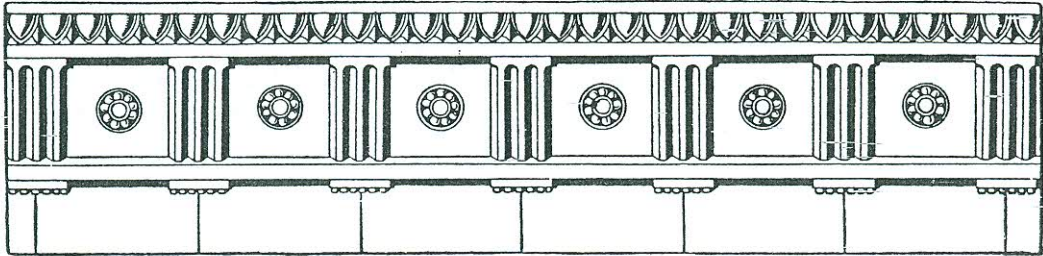
Ἡ τελευταία διάκριση —δίπλωμα μετά διασήμου— ἔρχεται ἀπό τήν Ἑλληνική Ἀντικαρκινική Ἐταιρία «διά τάς παρασχεθείσας μετά ζήλου καί προθυμίας πολυτίμους ὑπηρεσίας κατά τήν ὀργάνωσιν καί διεξαγωγήν τῶν ὑπέρ τοῦ Ἀντικαρκινικοῦ Ἀγῶνος Πανελληνίων Ἐράνων». Εἶναι Ἀπρίλιος τοῦ 1966. Ἡ Ἐλισάβετ ἔχει κλείσει, πρὶν ἀπό ἕνα μήνα, τά 77.

Τά ἐπόμενα 12 περίπου χρόνια θά τά ζήσει ἡρεμα, μέ τήν ἀδελφή της, Καλλιόπη χήρα Β. Κανταρέ, στό σπίτι τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου πέρασε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς της, στήν ὁδό Οἰκονόμου 23, στά Ἐξάρχεια. Ἀπό κεῖ θά πηγαίνει, πάντα περπατώντας, ὡς τό Κέντρο τῆς Ἀθήνας, γιά νά βρεῖ καί ν' ἀγοράσει τό κατάλληλο χρώμα κλωστές γιά τό ἐργόχειρό της.

Ἐχει φτάσει ἐπιτέλους ἡ ἐποχή πού μπορεῖ κι ἐκεῖνη νά κεντήσει, ὅπως συνήθιζαν κάποτε, στά νεανικά τους χρόνια, οἱ συνομήλικές της. Τώρα ἔχει ἡσυχία τή συνείδηση ὅτι ἔπραξε στό ἀκέραιο τό καθήκον της, ὅτι ἔκανε γιά τό συνάνθρωπο «ὅ,τι ἦτο ἀνθρωπίνως δυνατόν», ὅπως ἔγραφε ὁ ΕΕΣ σέ μιά ἀπό τίς εὐχαριστήριες ἐπιστολές του. Καί —παράξενο!— δέ νιώθει διόλου ἡλικιωμένη. Κινεῖται μέ ἀξιοθαύμαστη εὐκινησία. Διατηρεῖ ἐξαιρετική διαύγεια πνεύματος. Καί δείχνει κέφι νεανικό γιά καθετί νέο. Λές καί, ἄνοιξη γεννημένη, κρατάει, ἀκόμα καί τώρα, κάτι ἀνοιξιάτικο μέσα της.

Ἀνάμεσα στά τόσα πού τήν ἐνδιαφέρουν —πολιτικά, κοινωνικά, πολιτιστικά— ξεχωριστά τήν ἀπασχολεῖ καθετί πού ἔχει σχέση μέ τήν ἰδιαιτέρη πατρίδα της, «τά Σέρρας», ὅπως τήν ἔλεγε κι ἐκεῖνη, σάν γνήσια Σερραία, τήν πόλη τῶν Σερρῶν. Παρακολουθεῖ μέ ζωηρό ἐνδιαφέρον τό ἔργο τῆς Ἱστορικής καί Λαογραφικής Ἐταιρίας Σερρῶν - Μελενίκου. Τήν ἐνημερώνει τακτικά ὁ πολυαγαπημένος της πρῶτος ἐξαδελφος Νατάλης Ἐμμ. Πέτροβιτς, πού εἶναι ἀπό τά μέλη τά ἰδρυτικά. Κουβεντιάζει μαζί του ὥρες ἀτέλειωτες γιά τά Σέρρας, γιά τοὺς δικούς τους, γιά τά χρόνια πού πέρασαν καί τά ἱστορικά γεγονότα πού σφράγισαν τή ζωή τους.

Ὡσπου ἔρχεται ὁ Ὀκτώβρης τοῦ 1971 καί τοῦτες τίς συζητήσεις τίς διακόπτει ἄξαφνα ὁ θάνατος τοῦ ἐξαδέλφου. Ἡ μέρα τῆς ταφῆς τοῦ Νατάλη Πέτροβιτς, 31.10.71, στό Α΄ Νεκροταφεῖο τῆς Ἀθήνας, ὅπου εἶναι θαμμένοι καί οἱ γονεῖς της, εἶναι μιά μέρα ἀπό τίς ἐλάχιστες πού ἡ πάντα ψυχραμνη, στητή, θαρραλέα Ἐλισάβετ —ἡ Λιζέτα, ὅπως τήν ἔλεγαν οἱ δικοί της— χάνει τή συνηθισμένη της αὐτοκυριαρχία καί θρηνεῖ σιωπηλά γιά τήν ἀπρόσμενη ἀπώλεια τοῦ τόσο προσφιλοῦς πρωτοξαδέλφου της.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

Α Π Ο Ν Ε Μ Ε Ι

τῇ *Λίτσα Πέτροβιτς*

ΤΟΔΕ ΤΟ ΔΙΠΛΩΜΑ ΜΕΤΑ ΜΕΤΑΛΛΙΟΥ *Αργυρού*
διὰ τὰς μαυράς καὶ ἑξαιρέτους ὑπηρεσίας
ἐπὶ πρὸς αὐτόν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗ *24ῃ* *Μαρτίου* 1964

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Κωνσταντῆς Κωνσταντίνου

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Αλέξανδρος Κωνσταντίνου

Δίπλωμα τοῦ ΕΕΣ «μετά Μεταλλίου Ἀργυροῦ».

Θά ζήσει ακόμη έννέα χρόνια. Καί θά είναι πάντα εὐπροσίγορη, θά ἀντιμετωπίζει τό γῆρας μέ σπάνια ἀξιοπρέπεια καί χιοῦμορ νεανικό. Ὅταν τύχαινε νά τῆς προσφέρει τή θέση του κάποιος νέος σέ λεωφορεῖο ἢ δημόσιο χώρο, ἔλεγε γελαστά: «Εὐχαριστῶ, παιδί μου, ἀλλά καλύτερα νά καθήσει κανένας ἠλικιωμένος!». Κάποτε μία φίλη τῆς εἶπε: «Τί κρίμα, Λιζέτα, πού δέν παντρεύτηκες!». Κι ἐκείνη ἀποκρίθηκε γελώντας: «Ἔ, δυό ἀδελφές εἴμαστε, δυό γάμοι ἔπρεπε νά γίνουν στήν οἰκογένεια, τούς ἔκανε καί τούς δυό ἡ ἀδελφή μου!»³. «Θά εἶχες τώρα παιδιά κι ἐγγόνια», ἐπέμεινε ἡ φίλη. Ἐκείνη τότε σοβαρεύτηκε καί δέν ἀπάντησε. Θά μπορούσε νά πει — θά τό σκέφτηκε, σίγουρα — πώς μπορεῖ νά μὴν ἀπόκτησε παιδιά δικά της, ἔσωσε ὅμως πολλά, μικρά καί μεγάλα, πού τά εἶχαν ἄλλες γεννήσει. Τούς ξανάδωσε ζωή — μέ ἄλλα λόγια, τά ξαναγέννησε.

Κι ἔτσι ἦταν πραγματικά. Γιατί πλήθος ἦταν οἱ ἱστορίες ἀπό τούς πολέμους καί τίς ἐθνικές συμφορές πού διηγόταν τά τελευταῖα της χρόνια σέ μᾶς, τ' ἀνίψια της, τά παιδιά τῶν πρώτων ξαδερφῶν της — τοῦ Νατάλη Πέτροβιτς καί τῆς ἀδελφῆς του Χρυσούλας Ἄ. Τεκκέ. Ἱστορίες ὅπου παλικάρια ἐτοιμοθάνατα κρατήθηκαν τελικά στή ζωή μέ τίς ἐπίμονες προσπάθειές της καί τά ξενύχια της στό πλευρό τους. Ἡ, ὅπου μικρά παιδιά σώθηκαν τήν τελευταία στιγμή ἀπό βαριές ἀρρώστιες ἢ γλίτωσαν τόν ἀπό πείνα θάνατο, γιατί ἔγκαιρα τά φρόντισε καί μέ πείσμα τά ἔγινε καί τά δυνάμωσε. Τούς ξανάδωσε ζωή — μέ ἄλλα λόγια τά ξαναγέννησε. Γι' αὐτό καί πολλά ἀπ' αὐτά, μικρά καί μεγάλα, «μᾶνα» τή φώναζαν. Ἦταν ἱστορίες πού τίς ἔλεγε μονάχα πρὸς τό τέλος τῆς ζωῆς της καί μονάχα ἐπειδὴ ἐμεῖς τ' ἀνίψια ἐπιμέναμε. Ζοῦσε τότε — ἡ ἴδια καί ἡ ἐξίσου ἠλικιωμένη ἀδελφή της — στό Χαλάνδρι, στό ζεστό σπιτικό τῆς ἀγαπημένης της ψυχοκόρης, τῆς εὐγενέστατης κυρίας Ἐλένης Σαμούχου, πού τίς ὑπεραγαποῦσε καί τίς δυό καί τίς φρόντισε μέ στοργή — καί ἡ ἴδια⁴, κι ὁ ἄντρας της, καί τά δυό παιδιά τους — ὡς τήν τελευταία στιγμή⁴.

Διηγόταν, λοιπόν, τίς ἱστορίες της ἡ θεία Λιζέτα μέ τρόπο λιτό, μέ λόγια ἀπλά, μέ σεμνότητα ἀπίστευτη. Καί πρόσθετε πάντα στό τέλος: «Δέν ἔκανα ὅμως καί τίποτα τό σπουδαῖο. Ἀπλῶς τό καθήκον μου. Τί νά τά θυμόμαστε τώρα;». Κάποτε, μάλιστα, θέλησε νά ἐξαφανίσει τά μετάλλια καί τά διπλώματά της. «Δέν ἔχουν καμιά σημασία ὄλ' αὐτά»,

3. Ἡ ἀδελφή της Καλλιόπη παντρεύτηκε πολύ νέα τό βαθύπλουτο Σωκράτη Κολιάτσο, χήρεψε ἔπειτα ἀπό ἑπτὰ χρόνια γάμου καί σέ προχωρημένη ἡλικία, στά χρόνια τῆς Κατοχῆς, παντρεύτηκε γιά δεύτερη φορὰ τό νομικό Βασίλειο Κανταρέ, πού πέθανε τό 1949.

4. Στήν ἐπιμέλεια τῆς κυρίας Σαμούχου ὀφείλεται ἡ διάσωση πολλῶν ἀπό τά στοιχεῖα, εὐχαριστήριες ἐπιστολές, διπλώματα, διακρίσεις, φωτογραφίες κλπ., στά ὁποῖα βασίστηκε ἡ παρουσίαση αὐτῆ τοῦ ἔργου της Ἐλισάβετ Πέτροβιτς.

μουρμούριζε. Τό βλέμμα της ήταν ήρεμο. Ή έκφρασή της, έκφραση ανθρώπου πού νιώθει πλήρης έργων αγαθών και πλήρης ήμερών. Δέν είχε ανάγκη τίς αναμνήσεις, τό θαυμασμό ή τίς εύχαριστίες κανενός. Ήταν χορτάτη από τήν αγάπη τών παλικαριών και τών παιδιών πού είχε σώσει, πού τούς είχε ξαναδώσει ζωή. Μέ άλλα λόγια, πού τά είχε ξαναγεννήσει. Αυτό θά είχαν σίγουρα διαπιστώσει, κάπου τριάντα πέντε χρόνια πρίν, και οι υπεύθυνες του ΕΕΣ από τό «Πιάτο του μαθητού», όταν τής έγγραφαν, τόν Οκτώβρη του 1943:

«Οί εύχαριστίες οί δικές μας δέν είναι τίποτε για σās μπρός στην εύγνωμοσύνη πού θά διαβάσατε συχνά, κατά τήν διάρκεια τής εργασίας σας, μέσα στα έκφραστικά ματάκια του δυστυχισμένου παιδιού, πού τό χορτάσατε πεινασμένο, τό γιατρέψατε άρρωστο, τό παρηγορήσατε λυπημένο και τό ζεσάνατε στή στοργική σας άγκαλιά σέ κάθε δύσκολη στιγμή του μέ χίλιες δύο φροντίδες, χωρίς ν' άμελήσετε νά του δώσετε και τή χαρά του παιγνιδιού. Σ' αυτές τίς άγνές ματιές τών παιδιών σας θά βρήκατε τή δικαίωση τών κόπων σας, όπως τή ζητά κάθε εύγενική ψυχή».

Οί κόποι της είχαν πραγματικά δικαιωθεί. Ή ζωή της είχε κυλήσει μεστή νοήματος, οδηγώντας τη σταθερά πρós τήν τελείωση. Γι' αυτό και ό Μεγαλοδύναμος τής έπεφύλαξε «χριστιανά τά τέλη» τής ζωής της. Πού ήρθαν «άνώδυνα, άνεπαίσχυντα, ειρηνικά», έξι μήνες πρίν κλείσει τά 92. Είχε μπει πιά για τά καλά τό φθινόπωρο. Ήταν 4 Οκτωβρίου του 1980.